मुंबई

मुंबई ही महाराष्ट्र राज्याची राजधानी असून भारतातील सर्वात जास्त लोकसंख्या असलेले शहर आहे. मुंबईची लोकसंख्या सुमारे १ कोटी ३० लाख आहे. हे शहर महाराष्ट्राच्या पश्चिम किनार्यावर वसले आहे. आपल्या उपनगरांसह मुंबई जगातील ५वे सर्वात मोठे शहर आहे (लोकसंख्या: सुमारे २ कोटी). मुंबई शहराला नैसर्गिक बंदर लाभले असून ते भारतातील ५०

मुंबई ही भारताची आर्थिक व मनोरंजनाची राजधानी आहे. रिझर्व बँक, मुंबई शेअर बाजार, राष्ट्रीय शेअर बाजार या महत्त्वाच्या आर्थिक संस्था येथे स्थित आहेत. मुंबईत अनेक कंपन्यांची मुख्य कार्यालये आहेत. येथे व्यवसाय व नोकरीच्या अनेक संधी उपलब्ध असल्याने देशाच्या इतर भागातून मोठ्या प्रमाणात लोक मुंबईत येतात. मुंबई हे हिंदी चित्रपट उद्योगाचे केंद्र आहे. संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यान हे मुंबईच्या ह्द्दीतच आहे व असा योग खूप कमी शहराच्या बाबतीत आहे. अनुक्रमणिका

१ नाव

मुंबईचे नाव मुंबादेवी या देवीवरून पडले आहे. पोर्तुगीजांनी बोम बाहीया व इंग्रजांनी बाँबे असे नामकरण केले होते. १९९५ मध्ये या शहराचे नाव पुन्हा मुंबई करण्यात आले.

२ इतिहास

गेटवे ऑफ इंडिया, मुंबई

आजची मुंबई हा सात बेटांचा समूह होता. या बेटांवर पाषाणयुगापासून वस्ती असल्याचे पुरावे आहेत. याचा सर्वात जुना लिखित पुरावा इ.स.पू. २५० सालातील असून यात मुंबई शहराचा उल्लेख ग्रीकांनी (Heptanesia असा) नोंदवला आहे. इ.स.पू. ३ च्या सुमारास ही बेटे सम्राट अशोकाच्या मौर्य साम्राज्यात समाविष्ट होती. शिलाहार या हिंदू साम्राज्याने १३४३ पर्यंत मुंबईवर राज्य केले व नंतर गुजरातच्या मुस्लिम साम्राज्याने मुंबई ह्स्तगत केली. एलिफंटा गुहा व वाळकेश्वर मंदिर ही याच काळातील आहेत. १५३४ साली पोर्तुगीजांनी बहादूरशहाकडून मुंबई काबीज केली व तीस बॉम बाहीया असे नाव दिले. १६६१ रोजी पोर्तुगीजांनी मुंबई इंग्लंडचा राजा चार्ल्स दुसरा याच्या कॅथेरीन दे ब्रगांझा या पोर्तुगीज राजकन्येशी झालेल्या लग्नात हुंडा म्हणून देऊन टाकली व नंतर मुंबई ब्रिटिश राजघराण्याकडून ईस्ट इंडिया कंपनीस भाड्याने देण्यात

आली. कंपनीस मुंबई ही उपखंडात पहिले बंदर स्थापन करण्यास योग्य वाटली. मुंबईची लोकसंख्या वाढत राहिली (१६६१: १०,०० ते १६८७: ६०,०००). १६८७ रोजी ईस्ट इंडिया कंपनीने आपले कार्यालय सुरतेहून मुंबईत हलविले. कालांतराने हे शहर मुंबई इलाख्याची (Bombay Province) राजधानी झाली.

१८१७ ते १८४५ पर्यंत होर्नबी वेलार्ड (Hornby Vellard)च्या अंतर्गत बेटे जोडून जमीन सलग करण्याचे काम मुंबईत सुरु होते. याचा परिणाम म्हणून मुंबईचे क्षेत्रफळ ४३८ वर्ग कि.मी. झाले. १८५३ रोजी आशियातील पहिला लोहमार्ग मुंबईत बनवला गेला. अमेरिकन यादवी युद्धाच्या काळात मुंबईही जगातील प्रमुख कापूस बाजारपेठ म्हणून उदयास आली व शहराची भरभराट सुरुच राहिली. सुएझ कालव्याच्या निर्मितीनंतर मुंबई हे अरबी समुद्रातील प्रमुख बंदर झाले.

पुढील ३० वर्षात मुंबई शहराची भरभराट झाली. १९०६च्या सुमारास शहराच्या लोकसंख्येची वाढ होऊन ती १० लाखांपर्यंत पोहोचली व मुंबई शहर हे कोलकात्याखालोखाल दुसरे मोठे शहर बनले.भारतीय स्वातंत्र्ययुद्धाचे मुंबई हे प्रमुख केंद्र होते. महात्मा गांधीनी १९४२ मध्ये भारत छोडो आंदोलन मुंबई येथून सुरु केले. भारताच्या स्वातंत्र्यानंतर मुंबई ही बॉम्बे इलाख्याची राजधानी झाली. १९५० साली मुंबई शहरच्या सीमा उत्तरेकडील साष्टी बेटापर्यंत वाढविण्यात आल्या.

१९५५ नंतर बॉम्बे इलाख्याची फाळणी करुन महाराष्ट्र व गुजरात

राज्यांची निर्मिती व्हावी अशी मागणी होत होती. परंतु काहींच्या मते मुंबईला केंद्रशासित करावी असे होते. संयुक्त महाराष्ट्र चळवळीने यास प्रखर विरोध केला व मुंबई महाराष्ट्र राज्याची राजधानी करण्याची मागणी केली. १०५ हुतात्म्यांच्या आहुती नंतर मे १, १९६० रोजी महाराष्ट्र राज्याची निर्मिती होऊन मुंबईला राजधानी बनवण्यात आले.

१९७० च्या शेवटी मुंबईने बांधकाम व्यवसायाची भरभराट तसेच परप्रांतीयांचे लोंढे अनुभवले. याच काळात मुंबई कोलकात्याला मागे टाकून भारतातील सर्वात जास्त लोकसंख्या असलेले शहर बनले. परप्रांतीयांच्या वाढत्या लोंढ्यामुळे मराठी लोकांमध्ये असंतोष वाढला. याचा परिणाम म्हणून स्थानिक लोकांच्या हितरक्षणासाठी शिव सेना नावाची राजकीय संघटना उदयास आली. बाळासाहेब ठाकरे यांच्या नेतृत्वाला भरघोस पाठिंबा मिळाला. मराठी अस्मितेच्या रक्षणार्थ मुंबईची हिंदी व इंग्रजी नावे बदलून केवळ मुंबई हे मराठी नाव अधिकृत करण्यात आले. यानंतर मुंबई विमानतळास व मुंबईच्या मध्य रेल्वेतील प्रमुख स्थानकास छत्रपती शिवाजींचे नाव देण्यात आले.

(text from http://mr.wikipedia.org/wiki/%E0%A4%AE%E0%A5%81%E0%A4%82%E0%A4%AC%E0%A4%88)

Index

अ

अंतर्गत, ३

अधिकृत, ४

अनुक्रमणिका, १

अनुभवले, ४

अनेक, १

अमेरिकन, ३

अरबी, ३

अशी, ४

अशोकाच्या, २

असंतोष, ४

असलेले, १, ४

असल्याचे, २

असल्याने, १

असा, १, २

असून, १, २

असे, २, ४

अस्मितेच्या, ४

आ

आंदोलन, ३

आजची, २

आपले, ३

आपल्या, १

ऑफ, २

आर्थिक, १

आली, ३, ४

आले, २, ४

आल्या, ३

आशियातील, ३

आहुती, ४

आहे, १, २

आहेत, १, २

इ

इंग्रजांनी, २

इंग्रजी, ४

इंग्लंडचा, २

इंडिया, २, ३

इ, २
इतर, १
इलाख्याची, ३

ई
ईस्ट, २, ३

उ
उत्तरेकडील, ३
उदयास, ३, ४
उद्यान, १
उद्योगाचे, १
उपखंडात, ३
उपनगरांसह, १
उपलब्ध, १
उल्लेख, २

ए
एलिफंटा, २

क
कंपनीने, ३
कंपनीस, २, ३
कंपन्यांची, १
कमी, १
करण्याची, ४
करण्याचे, ३
करण्यात, २, ४
करण्यास, ३
करावी, ४
करुन, ३
कॅथेरीन, २
कापूस, ३
काबीज, २
काम, ३
कार्यालय, ३
कार्यालये, १
कालव्याच्या, ३
कालांतराने, ३
काहींच्या, ४
काळात, ३, ४
काळातील, २
कि, ३
किनार्, १
केंद्र, १, ३
केंद्रशासित, ४

केला, ४
केली, २, ४
केले, २, ३
केवळ, ४
कोटी, १
कोलकात्याखालोखाल, ३
कोलकात्याला, ४

ख

खूप, १

ग

गांधी, १
गांधीनी, ३
गुजरात, ३
गुजरातच्या, २
गुहा, २
गेटवे, २
गेला, ३
ग्रीकांनी, २

च

चळवळीने, ४
चार्ल्स, २
चित्रपट, १
च्या, २--४

छ

छत्रपती, ४
छोडो, ३

ज

जगातील, १, ३
जमीन, ३
जास्त, १, ४
जुना, २
जोडून, ३

झ

झाली, ३
झाले, ३
झालेल्या, २

ट

टाकली, २
टाकून, ४

ठ

ठाकरे, ४

त

तसेच, ४
ती, ३
तीस, २
ते, १, ३

द

दिले, २
दुसरा, २
दुसरे, ३
दे, २
देऊन, २
देण्यात, २, ४
देवीवरून, २
देशाच्या, १

न

नंतर, २--४
नामकरण, २
नाव, २, ४
नावाची, ४
नावे, ४
निर्मिती, ४
निर्मितीनंतर, ३
नेतृत्वाला, ४
नैसर्गिक, १
नोंदवला, २
नोकरीच्या, १

प

पडले, २
परंतु, ४
परप्रांतीयांचे, ४
परप्रांतीयांच्या, ४
परिणाम, ३, ४
पर्यंत, २, ३
पश्चिम, १
पहिला, ३
पहिले, ३
पाठिंबा, ४
पाषाणयुगापासून, २
पुढील, ३
पुन्हा, २

पुरावा, २
पुरावे, २
पू, २
पोर्तुगीज, २
पोर्तुगीजांनी, २
पोहोचली, ३
प्रखर, ४
प्रमाणात, १
प्रमुख, ३, ४

फ
फाळणी, ३

ब
बँक, १
बंदर, १, ३
बदलून, ४
बनले, ३, ४
बनवण्यात, ४
बनवला, ३
बहादूरशहाकडून, २
बांधकाम, ४
बाँबे, २
बाजार, १
बाजारपेठ, ३
बाबतीत, १
बॉम, २
बॉम्बे, ३
बाहीया, २
बाळासाहेब, ४
बेटांचा, २
बेटांवर, २
बेटापर्यंत, ३
बेटे, २, ३
बोम, २
ब्रगांझा, २
ब्रिटिश, २

भ
भरघोस, ४
भरभराट, ३, ४
भागातून, १
भाड्याने, २
भारत, ३
भारताची, १
भारताच्या, ३

भारतातील, १, ४
भारतीय, ३

म
मंदिर, २
मते, ४
मध्य, ४
मध्ये, २, ३
मनोरंजनाची, १
मराठी, ४
महत्त्वाच्या, १
महात्मा, ३
महाराष्ट्र, १, ३, ४
महाराष्ट्राच्या, १
मागणी, ४
मागे, ४
मिळाला, ४
मी, ३
मुंबई, १--४
मुंबईची, १, ३, ४
मुंबईचे, २, ३
मुंबईच्या, १, ४
मुंबईत, १, ३
मुंबईने, ४
मुंबईला, ४
मुंबईवर, २
मुंबईही, ३
मुंबादेवी, २
मुख्य, १
मुस्लिम, २
मे, ४
मोठे, १, ३
मोठ्या, १
मौर्य, २
म्हणून, २--४

य
यांच्या, ४
या, १, २
याच, २, ४
याचा, २--४
याच्या, २
यात, २
यादवी, ३
यानंतर, ४
यावर, १

यास, ४
युद्धाच्या, ३
येतात, १
येथून, ३
येथे, १
योग, १
योग्य, ३

र
रक्षणार्थ, ४
राजकन्येशी, २
राजकीय, ४
राजघराण्याकडून, २
राजधानी, १, ३, ४
राजा, २
राज्य, २
राज्यांची, ४
राज्याची, १, ४
राष्ट्रीय, १
राहिली, ३
रिझर्व, १
रेल्वेतील, ४
रोजी, २--४

ल
लग्नात, २
लाख, १
लाखांपर्यंत, ३
लाभले, १
लिखित, २
लोंढे, ४
लोंढ्यामुळे, ४
लोक, १
लोकसंख्या, १, ३, ४
लोकसंख्येची, ३
लोकांच्या, ४
लोकांमध्ये, ४
लोहमार्ग, ३

व
व, १--४
वर्ग, ३
वर्षात, ३
वसले, १
वस्ती, २
वाटली, ३
वाढ, ३

वाढत, ३
वाढत्या, ४
वाढला, ४
वाढविण्यात, ३
वाळकेश्वर, २
विमानतळास, ४
विरोध, ४
वे, १
वेलार्ड, ३
व्यवसाय, १
व्यवसायाची, ४
व्हावी, ४

श

शहर, १, ३, ४
शहरच्या, ३
शहराचा, २
शहराची, ३
शहराचे, २
शहराच्या, १, ३
शहराला, १
शिलाहार, २
शिव, ४
शिवाजींचे, ४
शेअर, १
शेवटी, ४

स

संघटना, ४
संजय, १
संधी, १
संयुक्त, ४
संस्था, १
स, २
समाविष्ट, २
समुद्रातील, ३
समूह, २
सम्राट, २
सर्वात, १, २, ४
सलग, ३
सात, २
साम्राज्यात, २
साम्राज्याने, २
सालातील, २
साली, २, ३
साष्टी, ३

सीमा, ३
सुएझ, ३
सुमारास, २, ३
सुमारे, १
सुरतेहून, ३
सुरु, ३
सुरुच, ३
सेना, ४
स्थानकास, ४
स्थानिक, ४
स्थापन, ३
स्थित, १
स्वातंत्र्ययुद्धाचे, ३
स्वातंत्र्यानंतर, ३

ह
हलविले, ३
हा, २
हिंदी, १, ४
हिंदू, २
हितरक्षणासाठी, ४
ही, १--३
हुंडा, २
हुतात्म्यांच्या, ४
हे, १, ३, ४
होऊन, ३, ४
होत, ४
होता, २
होती, २, ४
होते, २--४
होर्नबी, ३
ह्द्दीतच, १
ह्स्तगत, २

क्ष
क्षेत्रफळ, ३